

בפרהסיא, ומוכח כדבריך שעבודה זרה בפרהסיא אסורה אפילו
 באונס, וממילא הדבר הנעבד אסור.
 דחה רבא את ההוכחה ואמר להו, אי משום הא לא תסייען – אם
 מברייתא זו באתם לסייעני, אין ממנה סיוע, שכן אימר – אפשר לומר
 שאותו שעבד על אותו בימוסיותא, וישראל מוקמר הוה, ופלח
 ו-ועבד ליה בריצון, ולכן נאסרו הבימוסיותא, כדין עבודה זרה של
 ישראל שאינה בטילה לעולם.
 רב אחי תירץ ואמר, לא תימא אימר – אל תאמר שרק יתכן לומר
 שהעובד היה ישראל מומר, אלא תאמר שונדאי ישראל מוקמר הוה
 ופלח ליה בריצון, לפי שכשרואים שיד ישראל נחלשת באותה שעה,
 יש מתוך הישראלים העובדים לה בני אדם שמחמת כן נמשך לבם
 לעבודה זרה, ובודאי היה מי שעבד לה ברצון.
 הגמרא מביאה תירוץ אחר לסתירת הברייתות, האם כשאנס בהמת
 חבירו נחשבת לנעבד או לא: הן הן אומר, באמת מדובר בברייתא
 השניה כשאנס את בהמת חבירו ועבד לה, ומה שהבהמה נחשבת
 לנעבד ואסורה לגבוה, אין זה סותר למה שאמרה הברייתא
 הראשונה שאם עבד לבהמת חבירו הרי היא מותרת, משום
 שבברייתא השניה מדובר בגזון שניסוף לעבודת בוככים וזן על
 קרניה של בהמת חבירו, וכיון שעשה בה מעשה לכבוד עבודה זרה
 אסרה אף שאינה שלו, אך בהשתחווה או עבודה אחרת שאינה בגוף
 הבהמה, לא נאסרה כשאינה שלו.
 מקשה הגמרא על תירוץ זה: מתקוף ליה רב אדא בר אהבה, האי
 נעבד הוא – וכי בהמה זו שניסך לה זין על קניה נחשבת לנעבד,
 הרי רק כשעבד לה עצמה היא נחשבת כנעבד, ואילו האי – בהמה
 זו, בימוס בעלמא הוא ושרייה – רק שימשה לצורך עבודה זרה,
 שהרי לא עבד לה עצמה, אלא עבד לעבודה זרה אחרת על גבה,
 ובהמה ששימשה לעבודה זרה מותרת לגבוה כיון שבעלי חיים אינם
 נאסרים משום משמשי עבודה זרה, ומדוע אסרה הברייתא השניה
 את הבהמה שעבד לה באופן זה. מתרצת הגמרא באופן אחר: אלא
 אומר רב אדא בר אהבה, הברייתא השניה דיברה בגזון שניסוף ליה
 זין בין קרניה, ובכך עבד לבהמה עצמה, דעבד בה – בגופה מעשה
 של עבודה זרה, ובכך עשאה עבודה זרה, ולכן נאסרה משום נעבד
 אף שאינה שלו, ואילו הברייתא השניה דיברה רק בהשתחווה או
 עבודה אחרת שעשה לבהמה, שאינן מעשים בגופה, שבהם אינו
 אסורה כיון שאינה שלו. וכי האי דאיתא עולא – וכפי שאמר עולא
 כשבא מארץ ישראל לבבל, כך אמר רבי יוחנן, אף על פי שאמרנו
 חכמים שהמשתחווה לבהמת חבירו לא אסרה, כיון שאינה שלו,
 מכל מקום אם עשה בה בגופה מעשה של עבודה זרה, אסרה אף
 בהנאה להדיט, ואף באופן זה שאינה שלו.
 רב נחמן מביא שרב הונא פסק כעולא: אומר להו רב נחמן לבני
 הישיבה שאמרנו לפניו את דינו של עולא, פוקד לך ונאמר ליה
 לעולא, כדר תרנמה רב הונא לשמעתיך בכבל – כבר פירש רב
 הונא בבבל את דינך ופסק כמותו, דאמר רב הונא, אם היתה בהמת
 חבירו רבוצה בפני עבודת בוככים, ביון ששחט בה סימן אהד
 לעבודה זרה, אסרה, אף שאינה שלו, ואף שלא שחטה שחיטה
 גמורה אלא רק תחילת השחיטה, כיון שעשה בה מעשה לעבודה זרה
 אסרה.
 הגמרא מבררת מדיקן למדים שאדם אסור דבר שאינו שלו על ידי
 מעשה לשם עבודה זרה: מניא לך דאסרה – מנין לנו שכך הדין
 שבמעשה זה אסר את הבהמה, אולימא – אם נאמר שלמדים זאת
 מבהנים שאנסום מלכי ישראל להיעשות כומרים לשמש לעבודה
 זרה, שעליהם אמר הלכות (יחזקאל מד א) ולא יגשו אלי לכהן לוי,
 שנמצא שמלכי ישראל השתמשו בבהנים שאינם נחשבים שלהם
 לצורך שימוש לעבודה זרה, ואף על פי כן נאסרו לשמש לגבוה
 במקדש, ומזה יש ללמוד שגם בהמה זו שנעשה בה מעשה לשם
 עבודה זרה נאסרה לגבוה. ודלמא שאני בהנים דבני דעה נינהו –
 והרי יתכן שיש לחלק, שבאמת אין אדם יכול לאסור דבר שאינו שלו
 אף על ידי מעשה לשם עבודה זרה, ובכהנים הדין שונה, שנאסרו

הגמרא מבררת המקור שמזבח עשוי מאבנים הרבה: אמר הן הן,
 מאי קרא – מאיזה פסוק לומדים שמזבח של עבודה זרה עשוי
 מאבנים רבות, ושאסור ליהנות ממנו עד שינתן רובו, שנאמר (ישעיה
 כו ט) בשומו כל אבני מזבח פאבני נר מנפצות לא יקמו אשרים
 והמנים, אשרים והמנים הם מיני עבודה זרה, ומשמע מהלשון 'כל'
 אבני מזבח, שהמזבח של העבודה זרה היה עשוי מאבנים רבות,
 ומדייק חזקיה מן הפסוק את הדין המבואר בברייתא, שרק מזבח
 שניתן רובו מותר בהנאה, אך אם רק נפגם אסור, אי איכא – אם
 יתקיים דבר זה, שכל אבני מזבח יהיו פאבני נר מנפצות,
 שניתצו אבניו כפי שמנפצים אבני גיר, אז לא יקומון אשרים
 והמנים – שוב לא יקריבו על המזבח לאשרים והמנים, וכיון שאינו
 משמש לעבודה זרה מותר בהנאה, אך אי לאו – אם לא ניתצו רוב
 אבניו אלא רק נפגם מעט, אז עדיין יקומון האשרים והמנים, כלומר
 עדיין מקריבים על המזבח לכבודם, ואסור בהנאה.
 הגמרא דנה לגבי בעל חיים הנעבד אם נאסר לגבוה: תנא – שנה
 התנא בברייתא, בעל חיים שנעבד, אם היה שלו – של האדם
 שעבדו, אסור להקריבו לקרבן, ואם היה של חבירו, מותר להקריבו,
 שאין אדם יכול לאסור דבר שאינו שלו.
 מקשה הגמרא: ורמניה – וקשה על כך מברייתא אחרת (תוספתא פז
 א) איהו נעבד שנאסר לגבוה, כל שעובדים אותו, בין אם עובדים
 אותו בשונג ובין באמרי, בין באונס ובין בריצון, ויש לברר, האי
 אונס היכי דמי – באיזה אונס מדובר, לאו – האם אין זה בגזון דאנס
 – גזל את בהמת חבירו, והשתחווה ליה, ומוכח שהעובד לבהמת
 חבירו אסרה לגבוה, ושלא כדברי הברייתא הקודמת שהתירה.
 מתרצת הגמרא: אמר רמי בר חמא, לא – אין כוונת הברייתא
 לאופן שאנס בהמת חבירו, אלא בגזון שאנסוהו עובדי בוככים שאם
 לא ישתחוה לבהמתו יהרגוהו, והשתחווה לבהמתו ידיה (שלו),
 ולכן נאסרה.
 הגמרא מקשה על ביאור זה: מתקוף ליה רבי יורא, כיצד ניתן לומר
 שהברייתא אסרת להקריבה בעל חיים שהשתחוה לו בעליו באונס,
 הרי אונס פתריה – ה' פטם את העושה עבירה באונס,
 דכתיב לגבי נערה המאורסה שנאנסה (דברים כב כ) ולנערה לא
 תעשה דבר, שכיון שנבעלה באונס פטורה מעונש, וכן אין לאסור
 בהמה זו שהשתחוה לה בעליה באונס. מתרצת הגמרא: אלא אמר
 רבא, הכל – כל אופני עבודה זרה, בין ברצון ובין באונס, היו בכלל
 ציווי התורה (שמות כ ה) ולא תעבדם, והעובר על כך חייב מיתה (שם
 כב ט), ובשפתים לך הכתוב בענין קיום המצוות (ויקרא יח ה) וחי קהם,
 יש לדייק ולא שצמות קהם, שאין אדם צריך למסור נפשו על קיום
 המצוות, וממילא יצא אונס ונתמעט מכלל האזהרה שלא לעבד
 עבודה זרה, והדר כתב דחמא – וחזר וכתב ה' בתורה (שם כב ל) ולא
 תחללו את שם קדשי, לרבות דאפילו באונס אדם מצווה שלא
 לחלל את שם ה', ועבודה זרה היא חילול שמו, וממילא אף אם
 אונסים אותו לעבד המצווה הוא ליהרג ולא לעבד. וכיון שמיצונו
 שעבודה זרה באונס נתמעט מאיסור בפסוק וחי בהם, ומאידך
 נתרבה לאיסור בפסוק ולא תחללו, הא ביצד, אלא יש לחלק, הא
 – מה שהותר משום וחי בהם היינו פצנעא, שאין עשרה מישראל
 רואים אותו, והא – ומה שנאסר אפילו באונס, היינו בפרהסיא –
 בלוי, והיינו בפני עשרה מישראל. והברייתא שאמרה לפי ביאורו
 של רמי בר חמא שאם עבד עבודה זרה באונס נאסרה בהמתו, היינו
 כשעשה כן בפרהסיא.
 הגמרא מביאה הוכחה לדברי רבא: אמרו ליה רבנן לרבא, תניא
 דמסייעא לך – איש ברייתא המסייעת לדבריו, שהעובד בפרהסיא
 אפילו באונס אסר את הדבר הנעבד בהנאה, וכך שנינו, בימוסיותא
 – אבנים למושב עבודה זרה של עובדי בוככים בשעת הגזירה שגזרו
 על ישראל לעבוד עבודה זרה, אף על פי שהגזירה בלילה, איתן
 בימוסיותא לא בלילה, ועדיין אסורות הן בהנאה. והרי העבודה
 בשעת הגזירה באונס היא, ואף על פי כן נאסרו הבימוסיותא בהנאה,
 וודאי הטעם הוא משום שהעבודה בשעת הגזירה דינה כעבודה

המשך ביאור למס' עבודה זרה ליום חמישי עמ' א

1 לשמש לגבוה כיון שבני דעה הם, וקנסום חכמים, אך בהמה שאינה
2 שלו אינה נאסרת אף על ידי מעשה, כיון שאין בה דעת ולא שייך
3 לקונסה.
4 וְאֵלֶּא נאמר שלמדים זאת מֵאֲבֵי הַמִּזְבֵּחַ, שהשתמשו בהן אנשי יון
5 לעבודה זרה, וגנוזם בית חשמונאי משום שנאסרו לגבוה, כמבואר
6 לעיל (נב), ומזכח שאף היו האבנים שלהם אלא של הקדש
7 נאסרו על ידי שעשו בהן מעשה לשם עבודה זרה, ומזה יש ללמוד

8 אף לבהמה שאינה שלו שעשה בה מעשה לעבודה זרה, שאסרה. יש
9 לדחות, וְדִלְמָא – והרי יתכן שיש לחלק בזה פְּדִבְרֵי דְרַבּ שְׁפָא (לעיל
10 שם), ששם מצאו פסוק מיוחד לאוסרם, שנאמר (יחזקאל ז כג) וְכָאֵן בָּהּ
11 פְּרִיצִים וְחִלְלוּהָ, ולמדו ממנו בית חשמונאי, שכיון שנכנסו היונים
12 להיכל יצאו כליו לחולין, וכיון שיצאו לחולין זכו בהן הנכרים
13 ואסרום משום עבודה זרה, אך דבר אחר שאינו שלו אינו יכול לאסרו
14 משום עבודה זרה אף אם עשה בו מעשה לשמה.

עבודה זרה דף נד עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עזו והדר" (ליום המישי) קלט

הגרמא מבארת את מסקנתה, מהיכן למדים שאדם אוסר דבר שאינו
שלו על ידי מעשה: (!) אלא למדים זאת מכללים של בית המקדש
שאסרם אחז מלך יהודה במעשה כזה, דבתיב (דהיי"ב כט ט) 'ואת כל
הכלים אשר הונח המלך אחז במלכותו כמעלו הכנו והקדשנו',
והניח במעלו היינו שהשתמש בהם לעבודה זרה, ואמר מר –
וביאר רבי (לעל נב) את הפסוק, שמה שאמרו הכהנים 'הכנו' כונתם
שנגזנו, ומה שאמרו 'הקדשנו' כונתם שהקדשנו אחרים תחתיהן,
והיינו שנאסרו הכלים משום שעל בהם אחז והשתמש בהם
לעבודה זרה, ולכן הוצרכו לגוננם ולמקדש אחרים תחתיהם. וקשה
על זה, והא' – והרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וכלים אלו היו
שייכים לגבוה לשמש במקדש, וכיצד יכול היה אחז לאסורם על ידי
השתמשות לעבודה זרה. אלא צריך לומר, שביין דעבד בהו מעשה
איתקרו להו – שעשה בהם מעשה שימוש לעבודה זרה, גזרו עליהם
חזקיה המלך וסיעתו איסור לעולם, ואם כן הקא נמי – גם כאן יש
ללמוד שכך הוא, שביין שעשה בהו השוחט בבהמה מעשה שחיטה
במקצת לשם עבודה זרה, אסרה, אף שאינו שלו.
הגרמא מביאה אופן נוסף שבו אדם אוסר דבר משום עבודה זרה רק
על ידי מעשה: כי אהא – כשבא רב דימי מארץ ישראל לבבל אמר
בשם רבי יוחנן, אף על פי שאמרו שהמשתתה לקרקע עולם לא
אסרה, כיון שהדין הוא שקרקע אינה נאסרת על ידי שעבודה (על
מה), מכל מקום אם חפר בה בורות, שיהיו כעין בורות לציל
וארוכיים ומערות לעבודה זרה, אסרה לכל הקרקע שסביבותיהם
שעבד לה אף להדיוט, כיון שעשה בה מעשה לעבודה זרה.
הגרמא מביאה דין דומה, שדבר שאינו נאסר משום עבודה זרה
בהשתחואה, נאסר על ידי מעשה אחר: כי אהא – כשבא רב שמואל
בר יהודה מארץ ישראל לבבל אמר בשם רבי יוחנן, אף על פי
שאמרו שהמשתתה לבעלי חיים לא אסרו להדיוט, ואף אם הם
שלו, כיון שרק לגבוה אסרה תורה בעל חיים שנעבד, ומדויק מכך
שלהדיוט מותר, מכל מקום אם עשאן חליפין לעבודת כוכבים,
כלומר שהיתה לו עבודה זרה והחליפה, שנתנה לנכרי תמורת
בהמותיו, אסרו לעבודת אלו, ולהלן תבאר הגמרא מהיכן נלמד דין
זה של חליפי עבודה זרה.
הגרמא דנה בדין חליפי חליפין של עבודה זרה: כי אהא – כשבא
רבין מארץ ישראל לבבל אמר, פליגו בה – נחלקו בענין חליפי
חליפין של עבודה זרה רבי ישמעאל בר רבי יוסי ורבנן. חד – אחד
מהם אמר, דווקא חליפין של עבודה זרה אסורין, אך חליפי חליפין
שלה, כגון שהחליפין בהמות אלו שלקח תמורתה בבהמות אחרות,
מוותרין בהנאה. וחד – ואחד מהם אמר, אפילו חליפי חליפין של
עבודה זרה נמי – גם הם אסורין בהנאה, ולא רק החליפין עצמם.
מבארת הגמרא: מאי מעמא דמאן דאמר – מה טעם הסובר שאף
חליפי חליפין אסורין, אמר קרא – שנאמר בפסוק לגבי עבודה
זרה (דברים כו) 'הייתך חרם במהוה, ודורשים, שכל שאנתה מהיה
ממנו, כלומר כל דבר שאתה מקיים וממהוה על ידו, וכגון חליפין
שאתה מקבל תמורתו, ואף חליפי חליפיו, הרי הוא כמהוה ואסור
בהנאה.
מבארת הגמרא את טעם החולק: ואידך – והחולק וסובר שחליפי
חליפין מותרים, דורש את הפסוק כך, אמר קרא בסיום הפסוק 'כי
חרם הוא', ודורשים שדווקא הוא, כלומר העבודה זרה, נחשב לחרם
ואסור בהנאה, וממילא רק חליפיו שנתרבו מתחילת הפסוק 'היית
חרם כמוהו' אסורים בהנאה כמוהו, ולא חליפי חליפין שלו.
ממשיכה הגמרא ומבארת את סברת האוסר, מה ידרוש מתיבת
'הוא': ואידך – והחולק וסובר שחליפי חליפין אסורים, יאמר שההוא
– אותו מיעוט של תיבת 'הוא' שנאמרה בפסוק, מיפעי ליה למעוטי
– נצרך כדי למעט איסורי ערלה וכלאי הכרם מאיסור חליפין,
שדווקא 'הוא', והיינו עבודה זרה, תופס את דמיו לאיסור הנאה כפי
שלמדנו לעיל, אך ערלה וכלאי הכרם אף שהם עצמם אסורים בכל
מקום שהם, אך אינם תופסים את דמיהם לאיסור, שאם מברך – את

הערלה או את כלאי הכרם וקדש אשה בדיקון, מקדשת לה, כיון
שאינן איסורים אלו תופסים דמיהם לאיסור הנאה, ועל כן נחשבים
ממון לענין קידושין, שנחשב שנותן לה ממון תמורת קידושיה.
חזרת הגמרא ומבארת את שיטת החולק, מנין לו להתיר בחליפי
ערלה וכלאי הכרם: ואידך – המתיר בחליפי חליפין, סובר שערלה
וכלאי הכרם לא צריכי מעוטי – אינם צריכים מיעוט שחליפיהם
מותרים, שהרי אין צד לאוסרם, ואין ללמוד שאסורים מעבודה זרה,
משום דהויא להו – שנחשבים הפסוקים שנאמרו בעבודת כוכבים
ושביעית, שני בתובין הפאחד ללמד אותו דין, שאף שהן
עצמן עומדות באיסורן אף לאחד שהחליפום, מכל מקום תופסות את
דמיהן באיסורן, וכל שני בתובין הפאין פאחד ללמד אותו דין, אין
מלמדין דין זה לענינים אחרים, שכיון שהתורה חזרה ואמרה אותו
דין במקום נוסף, ולא סמכה על כך שנלמד אותו מן הראשון, לימדה
בזה שרק במקומות אלו נוהג דין זה, ואין למדים אותו מהם למקומות
אחרים שבהם לא נאמר.
הגרמא מבארת היכן נאמר בעבודה זרה ושיביעת אותו דין שאף
חליפיהן אסורים: הפסוק המלמד שלגבי עבודת כוכבים חליפיה
אסורים, היינו האמרון – הפסוק שהבאנו לעיל, 'הייתך חרם
כמהוה', שכל שאתה מהיה ממנו – מקבל תמורתו, דינו כמוהו
ונתפס באיסורו. ובשביעית יש ללמוד דין זה, מדבתיב לגבי שנת
הויבל ושדינה כשיביעת לגבי איסורי עבודת הקרקע: 'כי יובל הוא
קדש תהיה לכם' (ויקרא כה יב), ומכך שהשוותה התורה שביעית
ל'קודש' דורשים, מה – כשם שקדש דהיינו דבר המוקדש לבדק
הבית בבית המקדש, שפדה אותו בדמים, תופס את דמיו, שנאמר
(ויקרא כו כו) 'אפדה בערךך, ואסור, כלומר הדמים אסורים בהנאה
כיון שהם של גבוה, אף שביעית – קדושת פירות הגדלים בשביעית
שהחליפם בדמים תופסת את דמיה, ואסורה, כלומר הדמים
אסורים באכילה לאחר זמן הביעור וכפי שיבואר. אי – שמה
נאמר, מה קדש תופס בקדושתו את דמיו שניתנו בפדיונו,
והקדש עצמו יוצא בכך לחולין ומותר בהנאה, אף בשביעית
נאמר שתופסת את דמיה ויוצאה לחולין, תלמוד לומר – לכן
מלמדנו הכתוב האמור 'קדש תהיה' שפחוייתה תהא, כלומר
תישאר באיסורה כפי שהיתה.
הגרמא מבארת דין פירות שביעית שהחליפם בדברים אחרים: הא
ביצד – כיצד נוהג דבר זה, אם לקח בפירות שביעית בשר, אלו
ואלו – גם הפירות וגם הבשר שלקח תמורתם, מתפערין בשביעית,
כלומר נאכלים רק עד זמן ביעור פירות השביעית, שהוא בזמן שכלו
מיני פירות אלו מן השדה (פסחים נב), ולאחר מכן חייבים בביעור. ואם
אחרי שקיבל בשר תמורת פירות שביעית לקח בפשר – קנה בו דגים,
יצא הפשר מקדושת שביעית ונכנסו הדגים תחתיו וחייבים בביעור.
לקח פדגים אלו יין, יצאו הדגים, ונכנס היין. לקח פין זה שמן, יצא
היין ונכנס השמן תחתיו. מסכמת תמורת: הא ביצד – מה הכלל
בוה, אחרון אחרון שנלקח תמורת דבר הקדוש קדושת שביעית, אף
שהוא רק חליפי שביעית, נתפס בקדושת שביעית, ופרי השביעית
עצמו שמכר הראשון, עדיין אסור, כיון שלא יצאה ממנו קדושת
השביעית. אך הדברים שנקנו ונמכרו בינתיים אינם קדושים, כיון
שאינן קדושת השביעית תופסת חליפיה כל כך עד כדי שאף חליפי
חליפיה ישארו באיסורם לעולם.
הגרמא חוזרת לבאר את טעם הסוברים שחליפי חליפין של עבודה
זרה אסורים, וצריך למעט מהוא' שנאמר בה, שחליפי ערלה וכלאי
הכרם מותרים: ואידך – והחולק שסבר שצריך למעט ערלה וכלאי
הכרם מאיסור חליפין, קסבר ששני בתובין הפאין פאחד ללמד
אותו דין, מלמדין גם למקומות אחרים דין זה, ואין אומרים שכיון
שנכתב שוב אין למדים ממנו, וממילא איצטרף – והצרכה תיבת
'הוא' למעוטינהו – למעט את ערלה וכלאי הכרם, ולומר שדווקא
עבודה זרה תופסת דמיה באיסורה, אך ערלה וכלאי הכרם שהחליפן
אינן תופסים דמיהן באיסורן.

כלל, שכל הרוצה יחתום בו, ואף נגד רצוני, כלומר שבאים על
הערה בעל כרחי, וגורמים שתתעבר האשה ותלד אדם שנעשה
בצלם אלוהים (בראשית טו). אלא שאף מפרשין אותו לייצר את הולד
בעיבור מביאה זו, ומחתימין אותו לעשות את דמותו בצלמי פעל
כרחי, ומולידים, שהרי גזירה היא לפני שינהג העולם כמנהגו, על אף
שנעשה כך במקרה זה בעבירה.
הגמרא מביאה את תשובות רבן גמליאל לשאלה מדוע ה' אינו
מאבד את העבודה זרה: שאל פלוספוס – חכם נכרי אחד את רבן
גמליאל, כתוב בתורתכם (דברים כד) 'כי ה' אלוקיה אש אכלה הוא
אל קנא, ופירושו הוא שמתקנא בעובדי עבודה זרה לנקום בהם על
מעשיהם. ויש לשאול, מפני מה מתקנא הוא בעובדיה ו-כועס
עליהם? להענישם, ואין מתקנא בה לאבדה כיון שנעבדת נגד רצונו.
השיב רבן גמליאל לנכרי ואמר לו, אמשול לך משל למה הדבר
דומה, למלך בשר ודם שהיה לו בן אחד, ואותו הבן היה מגדל
לו את הכלב, והעלה לו – לכלב שם על שם אביו, וכשהוא נשבע
אומר 'הריני נשבע בחיי הכלב מזכיר שמו שהוא כשם אבא',
כשמע המלך את דברי הבן, על מי הוא בועס, האם על הבן הוא
בועס, או שמא על הכלב הוא בועס, הוי אומר – ודאי תאמר שעל
הבן הוא בועס, שהרי הבן הוא שולול בכבודו וקרא את שמו על
הכלב ואף נשבע בחיי הכלב בשמו, ואינו כועס על הכלב שהרי לא
עשה כלום. והנמשל לענינינו הוא, שאף לגבי עבודה זרה, ה' כועס
על עובדיה שעושים נגד רצונו וקוראים לה בשם 'אלוהים' ונשבעים
בה, ואינו כועס עליה שהרי לא עשתה כלום.
כשמע אותו חכם נכרי את דברי רבן גמליאל התרעם ואמר לו, וכי
'כלב' אתה קורא אותה – את העבודה זרה, והלא יש בה ממש,
שיכולה לפעול דברים. אמר לו רבן גמליאל, ומה ראית בה שאתה
אומר שיש בה ממש. אמר לו הנכרי, פעם אחת נפלה דליקה
בעירנו, ונשרפה כל העיר כולה, ואותו בית עבודת פוגכים לא
נשרף, ומוכח שיש בה ממש ולכך הצילה עצמה מן הדליקה.
השיב רבן גמליאל לנכרי ואמר לו, אמשול לך משל למה הדבר
דומה, למלך בשר ודם, שסרחה עליו – מרדה בו מדינה, כשהוא
עושה מלחמה עמה על כך, האם עם החיים הוא עושה את
המלחמה או עם המתים הוא עושה אותה, הוי אומר – ודאי תאמר
שעם החיים שמרדו בו הוא עושה מלחמה, ולא עם המתים שאין
שייך להלחם בהם. והנמשל לענינינו הוא, שכיון שהעבודה זרה אין
בה ממש נחשבת כמות, ואין עושים מלחמה עם המתים, ולכן לא שרף
ה' את ביתה, ורק עם עובדיה החיים אנשי עירך יש לעשות מלחמה,
כיון שחטאו ועשו נגד רצון ה', ולכן שרף את בתיהם.
כשמע הנכרי את דברי רבן גמליאל אמר לו, 'כלב' אתה קורא
אותה, וכן 'מת' אתה קורא אותה, ונמצא שאין לעולם צורך בה
ככלב מת, אם כן יאבדה מן העולם כדי שלא יטעו אחריה ויעברו
לה.
עתה השיב רבן גמליאל לחכם הנכרי כדברי החכמים שהובאו
במשנה ובברייתא. אמר לו, אילו לדבר שאין העולם צריך לו היו
עוברים עבודה זרה, אכן הרי הוא מבטלה ומאבדה מן העולם, אך
הרי הן עוברים לצבא השמים דהיינו לתמה וללכנה ולפוגכים
ולמזלות, וכן לאפיקים ו-מעיינות שנובעים מהם מים ולמזלות
ו-עמקים שבארץ, וכי יאבד את עולמו מפני השמים שעובדים להם,
ודאי אין לו לעשות כן, ולכן אינו מאבד דברים אלו. וכן הוא אומר

משנה

המשנה מבארת מדוע אין ה' מאבד עבודה זרה מן העולם: שאלו
חכמי האומות את הקנים – חכמי ישראל שהיו ברומי, אם אין
רצונו של ה' בעבודת פוגכים, למה אינו מבטלה ומאבדה מן
העולם. השיבו ואמרו להן חכמי ישראל לחכמי האומות, אילו לדבר
שאינו צורך לעולם בו היו בני אדם עוברים, אכן היה ה' מבטלו, אך
הרי הן עוברים לתמה וללכנה ולפוגכים ולמזלות, שיש בהם צורך
לקיים העולם, וכי יאבד ה' את עולמו בביטולם של דברים אלו מפני
השמים, שעובדים להם אף שצויה שלא לעבדם.
אמרו להן חכמי האומות, אם כן שהטעם שאינו מאבד את העבודה
זרה הוא מפני שעובדים לדבר שהעולם צריך לו, יאבד שאר עבודה
זרה שהוא דבר שאינו צורך לעולם בו, ויניח את אלו שהם דבר
שצורך העולם בו. השיבו חכמי ישראל ואמרו להן, אם היינו רואים
שה' מאבד מן העולם רק את הדברים הנעבדים שאין לעולם צורך
בהם, ומניח את הדברים הנעבדים שיש לעולם צורך בהם, אף אנו
מחוקקין די עובדיהן של אלו, שאומרים כראיה לדעתם, תדעו שהן
אלוהות, שהרי הן לא בטלו כשאר עבודה זרה, והיו בני אדם טועים
ומודים להם, ולא היו יודעים את האמת שאינו מאבד את הדברים
שהעולם צריך להם כדי לקיים עולמו, וכדי שלא יבואו לידי כך אין
ה' מאבד אף את אלו.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא המבארת כדברי המשנה בחלקה הראשון,
ובתוספת ביאור: תנו רבנן, שאלו פלוסופין – חכמי האומות את
הקנים – חכמי ישראל שהיו ברומי, אם אלהיכם אין רצונו
בעבודת פוגכים כפי שכתב בתורתו, מפני מה אינו מבטלה
ומאבדה מן העולם. השיבו החכמים ואמרו להם, אילו לדבר שאין
העולם צריך ו-צריך לו היו עוברים, אכן הרי הוא מבטלה, אך הרי
הן עוברים לתמה וללכנה ולפוגכים ולמזלות שהעולם צריך להם,
וכי יאבד עולם על ידי ביטולם של אלו מפני השמים שעובדים
להם, ודאי אין לו לעשות כן, אלא העולם כמנהגו נוהג וצבא
השמים ממשיך להתקיים, ושמים אלו שקלקלו בכך שעברו לו,
עתידין ליתן את הדין על מעשיהם.
הברייתא מביאה ענינים נוספים שבהם ה' מנהיג את העולם
כדרכו על אף מעשי השוטים: דבר אחר ששייך בו ענין זה הוא,
הרי שגול אדם סאה של חטים, [והלך] וירעה בקרקע, הן
הוא שלא תצמח תבואה זו, שהרי בגזילה באה לידו, אך אין
ה' עושה כן, אלא העולם כמנהגו נוהג והולך להצמיח את כל
התבואות, ושמים שקלקלו בגזילה זו עתידין ליתן את הדין
על מעשיהם.
דבר אחר ששייך בו ענין זה, הרי שבא אדם על אשת חבירו, הן
הוא שלא תתעבר, שהרי בעבירה בא עליה, אך אין ה' מונע ממנה
את העיבור, אלא עולם כמנהגו נוהג והולך ששנים מתעברות
בביאת כל אדם, ושמים שקלקלו בביאה אסורה עתידין ליתן את
הדין על מעשיהם.
הגמרא מביאה מאמר דומה לענין זה, באדם שבא על אשת חבירו
ומתעברת: והיינו – ומאמר זה הוא כפי מה דאמר ריש לקיש, אמר
הקדוש ברוך הוא, לא הדין לרשעים שבאים על נשות חביריהם,
שעושין סלע שלי – את הרושם שלי שאני רושם בו פומפי – הפקר